

A Szovjetunió könyvtárosképzésének néhány kérdése

BESZNYEINÉ BÁLINT ESZTER

A Szovjetunióban 1959-ben megjelent, a könyvtárüggyel foglalkozó párt-határozat¹ közzététele óta még az addiginál is nagyobb súlyt helyeznek a könyvtárosképzésre. A párthatározat többek között előírja, hogy fokozni kell a könyv-állomány forgási sebességét és meg kell oldani 2—3 éven belül minden lakott hely, minden család könyvellátását. E feladat és a többi hatalmas feladat megoldásához nyilvánvaló, hogy jóval több és képzettebb könyvtárosra van szükség.

Összefoglaló képet a Szovjetunió könyvtárosképzéséről csak az 1953-ban kintjárt küldöttség jelentéséből kaphatunk, a többi nálunk megtalálható irodalom mind a képzés vagy továbbképzés egy-egy részletével foglalkozik csupán.

Tudomásunk szerint azonban a könyvtárosképzés rendszere lényegében 1953 óta nem változott meg.

A falusi könyvtárosok képzésére a területi könyvtárak szerveznek 1—2 hónapos tanfolyamokat.

Ezenkívül tudunk egyéves, illetve hathónapos könyvtárossegédképzésről, az előbbi a területi könyvtárakban a járási könyvtárak számára, az utóbbi a járási könyvtárakban a falusi könyvtárak számára képez könyvtárosokat.

A könyvtárostechikumokba a hétosztályos iskola elvégzése után veszik fel a hallgatókat, a tanulmányi idő három év a nappali és az esti tagozaton, a levelező tagozaton itt is mint minden más oktatási formában egy évvel tovább kell tanulni. — A 10 osztályt végzett hallgatókat fele tanulmányi idő alatt képezik ki.

Felsőfokú könyvtárosképzés folyik a főiskolákon, valamint több egyetem és pedagógiai főiskola könyvtáros szakán. A felsőfokú tanintézményekben a tanulmányi idő 1959-től kezdve 5 év, addig 4 év volt.

A könyvtárosképzés egyik fajtája a más szakon felsőfokú végzettséggel rendelkező könyvtárosok tanfolyamon való átképzése, ezt az oktatási formát a legnagyobb tudományos könyvtárak maguk szervezik és bonyolítják le. Van ilyen tanfolyam a moszkvai Lenin Könyvtárban, a leningrádi Szaltükov-Scsedrin Könyvtárban, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Könyvtárában stb. Ezek a tanfolyamok nem egységesek, mert mindegyik könyvtár arra törekszik, hogy a saját céljainak legjobban megfelelő könyvtárosokat képezzen az egyéves tanfolyam ideje alatt.

Mindezekben a képzésformákban közös, hogy tananyaguk három részre oszlik: 1. ideológiai-politikai ismeretek; 2. irodalomismeret; 3. szakmai ismeretek; a könyvtárostechikumokban ezenkívül még az általános műveltséghez szükséges egyéb ismereteket is előadnak.

A párthatározat megjelenése után megerősödött az a tendencia minden oktatási formában, hogy a könyvtárosképzést közelebb vigyék a gyakorlati élethez. Ezt részint úgy óhajtják elérni, hogy mind a technikumokban mind a főiskolákban tanítják a modern természettudomány alapjait, az ipari termelés és a mezőgazdasági termelés alapjait.² Részint úgy, hogy minden oktatási formában fokozzák a gyakorlati foglalkozásokat.

A leningrádi könyvtáros technikumban például a gyakorlati foglalkozások során 22 falusi könyvtár könyvvállományát rendbehozták és ezekben betűrendes katalógust is állítottak fel.³ Ugyancsak a leningrádi könyvtárostechnikumban arra törekednek, hogy az általános műveltséget adó tárgyak oktatását összeegyeztessék a bibliográfiai oktatással, ehhez — véleményük szerint — arra lenne szükség, hogy az említett tárgyak tanárai értsenek a bibliográfiai munkához. Hasznosnak látnák, ha például egy időben tanulnak a hallgatók a „Bevezetés a mezőgazdaságba” c. tárgyat és a mezőgazdasági bibliográfiát.

1959-ben és 1960-ban a moszkvai és a leningrádi könyvtárosfőiskolák tanárai több vitacikket írtak a könyvtárosképzés reformjáról, és különböző véleményeket fejtettek ki ezzel kapcsolatban. Szkrűpnev elvtárs, a leningrádi főiskola igazgatója 1959-ben az UNESCO könyvtári bulletinjében megjelent cikkében⁴, a főiskola 40 éves fennállása alkalmából megírja, hogy a főiskolának az 1958/1959-es tanévben 3364 hallgatója volt és két fakultáson képzett hallgatókat. Ebben az időben közel 200.000 kötetes könyvtára volt a főiskolának, ekkor épült a 750 személyes diákszálló (a régi 500 személyes volt).

A tanárok és a hallgatók tudományos munkát is végeznek. Tankönyveket adnak ki, kiadják a hallgatók tudományos munkáit is. Már 1930 óta folyik a főiskolán az aspiránsképzés is. Hasonló munka folyik a Szovjetunió többi főiskoláján és könyvtárrosszáján is.

Az SzKP XXI. Kongresszusának irányelvei alapján a könyvtárosképzésben is reformokat hajtottak végre.⁵ Ennek eredményeként vezették be az ún. levelező-nappali szakot, vagyis a levelező oktatás és a nappali oktatás kombinációját és emelték 5 évesre a főiskolai könyvtárosképzést.

Az új tanmenet szerint az első évben minden hallgató dolgozik valahol és közben levelező hallgatóként tanul a főiskolán irodalmat, történelmet, idegen nyelvet, a szaktárgyak közül a népművelés alapjait, könyvtártant, könyvtörténetet, a könyvtárügy történetét. A felvétel után néhány napig az új hallgatókat arra tanítják, hogyan kell önállóan tanulni. A nyári vizsgaidőszak idején megint összefoglaló előadásokat tartanak számukra és gyakorlati foglalkozásokon vesznek részt. Az első év befejezése után maguk a hallgatók döntenek el, hogy továbbra is levelező úton óhajtanak-e tanulni, vagy a nappali, illetve az esti tagozatot választják-e. Az 5-ik évfolyamon megint minden hallgató levelező úton tanul és egyúttal már a Művelődésügyi Minisztérium által kijelölt könyvtárban dolgozik is.

Az egyes tantárgyak aránya úgy alakul, hogy a tanulmányi időnek kb. kétharmadát fordítják társadalomtudományi, politikai és általános tudományos tárgyra, csaknem kétszeresére emelték az idegen nyelvek tanulására fordított időt. Új tantárgyakként bevezették a mai természettudomány alapjait, az ipari termelés és a mezőgazdasági termelés alapjait. A hallgatók saját választásuk szerint behatóan tanulmányozzák a tudomány valamelyik ágának bibliográfiáját.

Minden hallgatónak 5 hétig katalógusszerkesztésben, 12 hétig pedig komplex könyvtári gyakorlaton kell résztvennie. Azok számára, akik közművelődési könyvtárakban dolgoznak, helyismereti bibliográfiát a tudományos könyvtárosok számára általános külföldi bibliográfiát adnak elő, a gyermekkönyvtárosok számára pedig pedagógiából és pszichológiából vezetnek be gyakorlati foglalkozást. A reformintézkedésekhez tartozik, hogy emelték a főiskolák esti és levelező hallgatóinak számát, elsősorban olyan hallgatókból, akik már legalább egy éve könyvtárban dolgoznak.

Az 1959—1960-as tanévben a moszkvai és leningrádi könyvtáros főiskolákon megindították a műszaki könyvtárosképzést technikusok, illetve olyan könyvtárosok számára, akik legalább két éve dolgoznak műszaki könyvtárban.

Szkrüpnév 1960 írott cikkében⁶ rámutat arra a hiányosságra, ami a Szovjetunió könyvtárosképzésében még mind a mai napig fennáll, hogy a technikumokban, a főiskolákon és az egyetemeken könyvtárszakain tulajdonképpen csak a közművelődési könyvtárak számára képeznek könyvtárosokat, még hozzá nem is az összes közművelődési könyvtártípus, csak a Művelődésügyi Minisztérium hálózatába tartozó könyvtárak számára, még az iskolai és a szakszervezeti könyvtárakra sincsenek a képzés területén tekintettel.

A tudományos és szakkönyvtárak számára — kivéve a már említett, saját szervezésű átképzést — csak a moszkvai és leningrádi főiskolák esti és levelező tagozatán képeznek összesen 150 műszaki könyvtárost, ez a Szovjetunió viszonylatában olyan kevés, hogy a problémát egyáltalán nem oldja meg. Mivel tudományos és szakkönyvtáros képzés eddig tulajdonképpen nem volt, így egyes intézmények és szervek lebecsülték a könyvtárügyet és a hatáskörükbe tartozó könyvtárakban sok véletlenül odavetődött embert alkalmaztak, akik számára a könyvtárosság csak átmeneti elfoglaltságot jelentett. Hiba volt, hogy a Művelődésügyi Minisztérium csak a saját könyvtárai káderellátására gondolt, sokkal nagyobb figyelmet kellene fordítani más főhatóságok körébe tartozó könyvtárakra is.

A könyvtárosképzést — írja *Szkrüpnév* — nem öncélúan, hanem az ország fejlődésétől függően kell fejleszteni. A technika, a termelés, az életszínvonal rohamos növekedése a könyvtárügyben a következőképpen tükröződik:

Egy-két éven belül egyesülnek a kis könyvtárak. A könyvtárak állománya és olvasótáborra növekszik. A műszaki könyvtárak száma az ipar fejlődésével egyidejűen nő. Nő az iskolai könyvtárhálózat szerepe az oktatásban, ugyanígy a gyermekkönyvtáraké is. Várható a letéti könyvtárak és a fiókok növekedése, de ugyanakkor csökkenteni kell az olvasószolgálatban dolgozók normáját. Ilyen körülmények között le kell küzdeni azt a tévhitet, hogy minden írni-olvasni tudó ember lehet könyvtáros. Követelménnyé kell tenni — mondja a szerző — hogy a könyvtárosok túlnyomó többsége, elsősorban az olvasószolgálatban dolgozók felsőfokú képzettséggel rendelkezzenek. Az elkövetkező 5—7 évben szakképzettséget kell szereznie minden könyvtári dolgozónak, ha továbbra is könyvtárban akar maradni. A közművelődési könyvtárossal szemben a következő követelményeket kell felállítani:

a) Rendelkeznie kell a társadalomtudományok alapjainak ismeretével, jó marxista-leninista képzettséggel, általános műveltséggel.

b) Ismerje a tudományok fejlődési tendenciáit, legyen képes a megjelenő könyvekben tájékozódni és ennek alapján a könyvvállomány gyarapítását vezetni.

- c) Ismerje a könyvfeldolgozás folyamatát, annak gépesített formáit is.
- d) Tudjon katalógusokat és kartotékokat összeállítani és ajánlani azokat az olvasóknak.
- e) Tökéletesen ajánlja a könyveket és irányítsa az olvasást.
- f) Bibliográfiákat ne csak anyanyelvén, hanem legalább egy idegen nyelven is tudjon használni.
- g) Képes legyen maga és mások munkájának a tapasztalatait elemezni, általánosítani és terjeszteni.

A szakkönyvtárosok viszont ismerjék alaposan a tudomány, a technika, a kulturális élet adott területét és szakterületük határterületeit. Jól ismerjék az adott szakirodalmat, tökéletesen sajátítsák el a könyvtári munka egyik ágát (pl. katalogizálás, szakozás stb.). A szakkönyvtáros számára is nélkülözhetetlen a marxi-lenini elmélet és ennek alapján a társadalom fejlődési törvényeinek ismerete.

A feladatok végrehajtásához szükséges egy új könyvtáros főiskola létesítése 1000—1500 hallgatóval, mert a jelenlegi körülmények között csak a közművelődési könyvtárakban már dolgozók képzéséhez 15 évre lenne szükség.

Közbevetően megjegyezzük, hogy azóta Ulan-Udeban már létre is hoztak egy könyvtárosfőiskolát, több könyvtáros szakot létesítettek különböző egyetemeken és pedagógiai főiskolákon.⁷

Szkrüpnév javasolja, hogy kétféle kiegészítő tanfolyamot szervezzenek a más szakon végzett könyvtárosok számára:

- a) univerzális jellegű közművelődési könyvtárosok számára és
- b) szakkönyvtárosi tanfolyamot.

Javasolja továbbá, hogy a gyermekkönyvtárosi fakultást újra létre kell hozni. Az iskolai pedagógus könyvtárosok tegyenek a szaktárgyakból a könyvtáros főiskolán vizsgát, a pedagógiai főiskolákon és az egyetemeken filológiai fakultásain pedig létesítsenek iskolai könyvtárosi szakot.

Szkrüpnév elvtárs nézete szerint el kell érni, hogy a nagykönyvtárak könyvtárosainak csak 10%-a legyen középkáder, a középkáderek elsősorban falusi könyvtárosok legyenek.

A leningrádi könyvtáros főiskola igazgatójának nagyon érdekes, sok problémát felvető cikkére *Ambarcumjan* és *Szerov*, a moszkvai főiskola tanárai válaszoltak.⁸ Vitába szállnak Szkrüpnéval a tudományos könyvtárosok képzési módját illetően. Véleményük szerint a közművelődési és a tudományos könyvtárosok munkája területén lényeges különbség van a katalógus szerkesztésben, a bibliográfiai munkában, az olvasószolgálatban. Még az általános tárgyakban is különbözőek a követelmények, pl. a tudományos könyvtárosoknak legalább két idegen nyelvet kell tudniuk.

Helyeslik a más szakon egyetemet vagy főiskolát végzett könyvtárosok átképzését, de emellett — a káderproblémák jobb megoldása céljából — szükségesnek tartják, hogy külön szakkönyvtárosi szakon is képezzenek tudományos és szakkönyvtárosokat. A moszkvai könyvtárosfőiskolán már kidolgozták a tudományos könyvtárosi szak és a műszaki könyvtárosi kar tanterveit. Ezek sokban különböznek a közművelődési könyvtárosok tantervétől: 1) Néhány általános tárgyat más tárggyal cseréltek fel. Például a műszaki könyvtáros karon a Szovjetunió története helyett a technika történetét tanítják; az irodalmi

tárgyak rovására lényegesen kibővítik „az ipari termelés alapjai” tantárgyat; új tárgyként bevezetik „az iparvállalatok szervezését és gazdaságtanát”. 2) A szaktárgyakat, valamint az üzemi gyakorlatot és a gyakorlati foglalkozásokat az adott könyvtártípus szerint profilozzák.

Tehát *Ambarcumján* és *Szerov* elvtársak véleménye szerint külön közművelődési könyvtárosi, külön tudományos könyvtárosi (két szakkal) és külön műszaki könyvtárosi kart kell létesíteni és egyetértenek Szkrűpnevvel abban, hogy feltétlenül vissza kell állítani a gyermekkönyvtárosi kart, mert a jelenlegi gyermekkönyvtárosképzés nem kielégítő.

A szerzők úgy látják, hogy a reform utáni tanterv indokolatlanul kevés helyet biztosít a könyvtárosi szakismereteknek. E tanterv szerint teljesen kimarad a tantárgyak közül: „A könyvtárügy szervezete a Szovjetunióban”, „a könyvtári munka szervezése és normázása”, „a külföldi könyvtárügy története és jelenlegi helyzete”. Jelenleg az általános ismeretek a tananyag 65—70%-át, a szakismeretek pedig 30—35%-át teszik ki. Ezt az arányt a szerzők véleménye szerint felül kellene vizsgálni, hiszen így olyan visszás helyzet állt elő, hogy pl. a katalógusok tanulmányozására a főiskolákon lényegesen kevesebb idő jut, mint a technikumokban. A főiskolát végzett hallgatóknak feltétlenül alaposabb bibliográfiai felkészültséggel kell rendelkezniök, jobban kell ismerniök a könyvtárépítés és berendezés elméletét és gyakorlatát, meg kell ismerniök a könyvtári munkafolyamatok gépesítését. Úgy gondolják, hogy az 5 évre emelt tanulmányi idő módot ad majd arra, hogy a szaktárgyak arányát 40—45%-ra emeljék. Ugyanakkor a közművelődési és a gyermekkönyvtárosok számára szélesebb körű politechnikai képzést kell adni.

Már a reform bevezetésének első évében világossá vált, hogy nem helyes az első évfolyamot levelező formában megindítani. Olyan könyvtárosokat, akiknek legalább kétéves gyakorlatuk van (a hallgatók fele) nappali oktatásban kell az első évben részesíteni, azok, akiknek nincs megfelelő könyvtári gyakorlatuk, helyesebb, ha az első évet könyvtárban töltik és közben esti tagozaton tanulnak.

A megnövekedett követelmények, a levelező hallgatók számának növekedése nélkülözhetetlenné teszi a jó tankönyveket.⁹ Ezen a téren is sok tennivaló akad, bár a moszkvai és leningrádi főiskola az utóbbi időben kiadta: „Az általános bibliográfiá”-t, „Társadalompolitikai bibliográfiá”-t, az „Irodalmi és irodalomtudományi bibliográfiá”-t, „A könyvtörténet”-et, „A gyermekek olvasásának irányítása” és „Az olvasószolgálat” c. tankönyveket. Ez sokat jelent, de ezek még csak első kísérletek, valószínűleg tökéletesítésre szorulnak majd. Nagyobb baj, hogy pl. „a szovjet könyvtárügy szervezete”, „a külföldi könyvtárügy története”, „műszaki bibliográfia” stb. tantárgyakból, bár a témákon már dolgoznak, 2—3 éven belül aligha lesz tankönyv.

Abramov elvtárs, a moszkvai könyvtáros főiskola könyvtártani tanszékének vezetője azt javasolja, hogy a helyzet javítása érdekében meg kell csinálni a könyvtáros főiskolák tankönyvkiadásának távlati tervét és létre kell hozni a nagy könyvtárak tudományos munkatársainak részvételével szerzői kollektívákat. — Fontos a már kiadott tankönyveket a sajtóban és értekezleteken széles körben megvitatni, hogy kijavíthassák a hibákat, tökéletesíthessék a tankönyveket. Az egységes könyvtártan kidolgozása még nem fejeződött be, a régebben különálló tárgyakat mechanikusan egyesítették és így három önálló

részben jelent meg (általános könyvtárban, állományok és katalógusok, olvasószolgálat). Ezért nem tudták szem előtt tartani, hogy a könyvtárban minden részét az olvasószolgálat szempontjából vizsgálják.

E rövid szemle is megmutatja, hogy az új idők új követelményei a Szovjetunió könyvtárosképzésében is sok problémát okoznak, de a problémákat merészen, új módszerekkel oldják meg, és nem szégyelik levonni a következtetéseket (pl. első éves levelező tanulás), ha a reformok valamelyike a gyakorlatban esetleg nem válnék be. A vita a könyvtárosképzés új módszereiről nem zárult le, a továbbiakban az új módszerek gyakorlati alkalmazása során az álláspontok nyilván kikristályosodnak és a vita során fogják megtalálni a könyvtárosképzés elméletének és gyakorlatának legmegfelelőbb formáit.

Jegyzetek

1. O szosztjani i merah ulcssenija bibliotecsno go dela v sztrane. = *Partijnaja Zsizn'*. 1959. 20. sz. 25—29. p.
2. Szeperovics, N.: Izucsenie knigi — glavnoe v podgotovke bibliotekarej. = *Bibliotekar'*. 1959. 1. sz. 38—42. p.
3. Szokolova, N.: Peresztraivaem proizvodstvennuju praktiku. = *Bibliotekar'*. 1959. 12. sz. 48—51. p.
4. Szkrűpnev, N.: A leningrádi Állami Krupszkaja Könyvtárosképző Főiskola. = *Könyvtári Figyelő*. 1959. 6. sz. 27—31. p.
5. Timofeev, E.: Novoe v obucsenu buducsih bibliotekarej. = *Bibliotekar'*. 1959. 9. sz. 42. p.
6. Szkrűpnev, N.: Nazrevsie voproszű. = *Bibliotekar'*. 1960. 3. sz. 54—57. p.
7. Nakanune isztoriczeszkogo szversenija. = *Bibliotekar'*. 1961. 10. sz. 1—3. p.
8. Ambarcumjan, Z.—Szerov, B.: Differencirovat' podgotovku bibliotekarej. = *Bibliotekar'*. 1960. 5. sz. 41—43. p.
9. Abramov, K.: Blizse k trebovanijam zsizni. = *Bibliotekar'*. 1961. 5. sz. 42—44. p.